

जाहिरातीचे दर.
मासिक पत्र्यावर चौकशी
करावी.
व्यवस्थापक, अर्थ,
'दुर्गाभित्तिस', पुणे २.

अर्थ

वर्गणीचे दर.
वार्षिक वर्गणी
रु. ४.
(टपाल हंडिल माफ)
किरकोळ अंकास
एक आणा.

'अर्थ एव प्रधानः' इति कौटिल्यः अर्थमूलौ धर्मकामाविति ।

—कौटिलीय अर्थशास्त्र.

संपादक—प्रो. वा. गो. काळे.

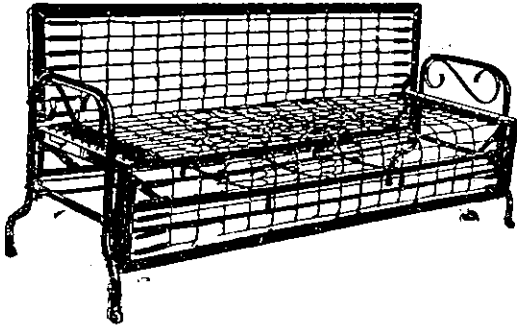
वर्ष २

पुणे, बुधवार, तारीख २० मे, १९३६.

अंक २१

किलोस्कर पोलादी फर्निचर

फलंग, खुर्च्या, टेबल, बांक, कोंच, शेल्फ, स्टुलें, पाळणे इ०
कॅटलॉग मागवा.

वापरल्याने पूर्ण समाधान मिळते

किलोस्कर बंधु, लिमिटेड.... किलोस्करवाडी (सातारा)

शास्त्रशुद्ध पायावर काम करणारी, महाराष्ट्राची
प्रमुख प्राविहडंट विमा कं.

दि हिंदू बेनिफिट सोसायटी लि.

च्या लोकप्रिय
प्रपंच पॉलिसीकरिता प्रचारक पाहिजेत.
माहितीसाठी लिहा.

किताब बिल्डिंग, बुधवार, पुणे.

सेक्रेटरी.

डॉन ऑफ इंडिया विमा कं. लि., पुणे

मध्यम वर्गातील

अत्यंत उपयोगी, फायदेशीर
व

गृहेच्छू लोक

सहज सुलभसाध्य

भाडेकरी-घरमालक-गृहयोजना

माहितीपत्रक मागवा व विमदार व्हा.

जनरल मॅनेजर

पहिल्याने सुरक्षितता

रस्त्यावरून जातांना तुम्ही सुरक्षिततेचा मार्ग पहिल्याने पहातां. हीच गोष्ट पैसे बँकेत किंवा विम्यांत गुंतविण्यासंबंधी आहे. पहिल्याने तुम्ही पैशाची सुरक्षितता पहातां; नंतर व्याज किंवा बोनस.

हिशेव तपासणी आणि प्रतिनिधित्व सरकारी
खात्याकडे असल्याने

दि कॉम्बे को-ऑपरेटिव्ह

इन्शुरन्स सोसायटी लि.

मध्ये आपले पैसे गुंतविल्यास कसलाच धोका नाही.
सविस्तर माहितीकरिता लिहा—

कुळकर्णी आणि कंपनी) चुनीलाल डी. बरफीवाला
चीफ ऑर्गनायझर्स) मॅनेजिंग डायरेक्टर.

९ बेक हाऊस लेन, फोर्ट, मुंबई.

WANTED.

Influential and hard-working Agents At
Ahmednagar, Dhulia, Kolhapur, Nasik and
Poona for Sun Life Assurance Company of
Canada on liberal terms. Apply :—

The Manager,

Sun Life Assurance Company of Canada,
Hornby Road, Fort, BOMBAY.

S. B. JOSHI & Co.

ENGINEERS & CONTRACTORS

41 A, Bruce Street,
Bombay

716 Sadashiv Peth,
Poona City

विविध माहिती

सामाजिक विम्याचा जर्मनीत प्रसार

आजारीपणावद्दल कामकऱ्यांचा विमा उतरविण्याची योजना जर्मनीत १८८५ साली प्रथम अमलांत आली, तेव्हापासून १९३४ पर्यंत एकूण सुमारे २,५०० कोटि रुपये विमेदारांस मिळाले, आणि त्याच मुदतीत अपघातावद्दलच्या विम्याचे ७५० कोटि रुपये देण्यांत आले. वार्धक्य व असहाय स्थिति ह्यांमध्ये सामाजिक विम्याचा उपयोग जर्मनीत किती होतो ह्याची कल्पना येण्यास एवढे नमूद करणे पुरे आहे की आजाराने निव्वामी झालेली २५ लक्ष माणसे, ६ लक्ष विधवा आणि ३३ लक्ष अनाथ अर्भके ह्यांना एका वर्षांत त्यापासून मदत मिळाली आहे. प्रतिवर्षी १०० कोटि रुपये ह्याप्रमाणे जर्मनीत वांटण्यांत येतात.

इंग्रजी भाषेचा प्रसार

आतांपर्यंत, जर्मनीमध्ये हायस्कुलांतून फ्रेंच ही दुय्यम भाषा म्हणून शिकविली जात असे. १९३७ पासून तिची जागा इंग्रजी घेणार आहे.

“क्वीन मेरी” आगबोटीचा विमा साडेसहा कोटि रुपये

ग्रेट ब्रिटनमध्ये “क्वीन मेरी” ह्या नांवाची उतारुंची ने-आण करणारी प्रचंड आगबोट नुकतीच चालू झाली आहे. तिचा साडेसहा कोटि रुपयांस विमा उतरला असून वार्षिक प्रिमियम सुमारे ८ लक्ष रुपये वसते. साडेसहा कोटि रुपये ही किंमत आगबोटीचा सांगाडा व यंत्रसामुग्री यांचीच आहे.

रहाणीच्या खर्चाचे मान

मुंबई शहरातील कामकरी वर्गाच्या सामान्य रहाणीचा खर्च, महायुद्धापूर्वीच्या म्हणजे १९१४ सालच्या मानाने पहातां वाढलेला किंवा कमी झालेला नाही. ह्या वर्गाच्या मामुली रहाणीचा खर्च, बाजारभाव अलीकडे उतरल्यामुळे, एकवीस वर्षापूर्वीच्या खर्चाच्या पातळीत येऊन बसला आहे.

सोलापूर व अहमदाबाद येथील रहाणीचा खर्च

जानेवारी १९२८ र्शी तुलना करतां सोलापूर येथील कामकरी वर्गाच्या मामुली रहाणीचा खर्च ३२ टक्क्यांनी उतरला आहे. त्यांत खाण्याच्या पदार्थांवरील खर्चात ४२ टक्के बचत झाली आहे. अहमदाबादच्या १९२७ मधल्या रहाणीचा विचार करतां बचतीचे तत्सम आकडे अनुक्रमेकरून ३१ आणि ४३ असे असल्याचे दिसते.

मुंबईतले घाउक बाजारभाव

मुंबईतल्या ठळक प्रकारांच्या मालाचे सरासरीचे घाउक बाजारभाव गेल्या मार्च महिन्यांत जुलै १९१४ च्या (महायुद्धापूर्वीच्या कालाच्या) मानाने ५ टक्क्यांनी उतरलेले असल्याचे दिसून आले. हा आर्थिक मंदीचा परिणाम आहे हे उघड आहे. खाण्याच्या जिनसांचे घाउक बाजारभाव तर २२ वर्षापूर्वीच्या मानाने ८ टक्क्यांनी साली गेले आहेत. म्हणजे शेतकऱ्यांच्या पदरांत कमी पैसा पडत आहे ह्याचा हा पुरावा आहे.

जपानमधील सहकारी चळवळ

जपानमध्ये १४,८४३ सहकारी संस्था असून त्यांच्या सभासदांची संख्या ५६ लक्ष ४४ हजार आहे.

एका दिवसाने केलेला फरक

गेल्या सालच्या फेब्रुवारी महिन्याच्या मानाने १९३६ च्या फेब्रुवारी महिन्यांत एकूण जगाचा व्यापार सुमारे ८३ टक्क्यांनी वाढला. किंमतीत झालेली ही वाढ, सोन्याचा भाव गेल्या सालापेक्षा चालू सालच्या फेब्रुवारीत थोडा अधिक होता ह्यामुळे घडून आला आणि यंदाच्या फेब्रुवारीत १९३५ च्या फेब्रुवारीपेक्षा एक दिवस ज्यास्त होता ह्या कारणानेही वाढवा झालेला आहे. मालाच्या किंमतीच्या ऐवजी त्याच्या वजनाचा, आकाराचा व संख्येचा विचार केल्यास व्यापारांत मुळीच सुधारणा झाली नाही असे राष्ट्रसंधामार्फत प्रसिद्ध झालेल्या आकड्यांवरून दिसून येते.

पोस्ट ऑफिसांतील ठेवींवरील व्याजाचा दर उतरला

पोस्ट ऑफिस सेव्हिंग्स बँकामधील ठेवींवरील व्याजाचा दर तीन टक्क्यांवरून अडीच टक्क्यांवर नोव्हेंबर १९३३ पासून आणण्यांत आला होता, तो आतां १ जुलै १९३६ पासून आणखी उतरविण्यांत येऊन दोन टक्के राहिल, असे सरकारने जाहीर केले आहे.

ब्रिटिश प्राप्तीवरील कराचे उत्पन्न

ब्रिटिश प्राप्तीवरील कर मिळकतीच्या दर पौंडास एक पेनी (२४० पेन्सांस १ पेनी=मिळकतीचा ३३%) इतका असला म्हणजे सरकारास सुमारे ५३ कोटि रुपये एकूण उत्पन्न मिळते. चालू साली तो दर पौंड प्राप्तीस ५७ पेन्स (२४० पेन्सांपैकी ५७ पेन्स) इतका असून त्याचे एकूण सरकारी उत्पन्न सुमारे ३४० कोटि रुपये होईल.

जपानी लोण्याची इंग्लंडमध्ये आयात

सुमारे २२ देशांतून इंग्लंडमध्ये लोणी येते व साप्ताहिक आयात ९,२०० टनांहून ज्यास्त असते. आतां जपाननेही इंग्लंडकडे लोणी पाठविण्यास सुरवात केली आहे.

मोटार गाड्यांचे आयातीत मुंबई इलाख्याचा पहिला नंबर

इतर प्रांतांचे मानाने मुंबई इलाख्यांत मोटार गाड्यांची आयात सर्वांत मोठी आहे. हिंदुस्थानांत उतरणाऱ्या गाड्यांपैकी निम्म्या गाड्या मुंबई बंदरांत उतरतात. गेल्या वर्षी मुंबई इलाख्यांत ६,८४३ गाड्यांची आयात झाली. बंगालचा दुसरा नंबर लागला; त्या प्रांतामध्ये ३,२८७ गाड्या आल्या.

मुंबई बंदरांतून सोन्याची साप्ताहिक निर्गत

ता. ९ मे रोजी पुरा झालेला आठवडा. ३६,२०,८९५
ता. १६ मे रोजी पुरा झालेला आठवडा. ५६,४५,५६६
ता. २१ सप्टेंबर १९३१ ते १६ मे १९३६ अखेर
२,६९,९०,७१,६८३

अनुक्रमणिका.

पृष्ठ	पृष्ठ
१ विविध माहिती ... २४८	बेकारीची चौकशी—ग्राम- सुधारणेची ढाल—स्वर्गवासी सर एम्. रामचंद्रराव
२ सहकारी संस्था आणि रिझर्व्ह बँक... २४९	६ विचित्र धोक्याबाबतचे विमे... २५३
३ स्वावलंबी पशुस्वी स्वदेशी धंदा... २५०	७ ग्रेटब्रिटनचा व्यापार सा- वरला ... २५३
४ प्रांतिक सरकारांस दिलेली कर्जे ... २५०	८ ब्रिटिश बँकर हिंदुस्थाना- संबंधाने काय म्हणतात! २५४
५ स्फुट विचार ... २५१	९ सेडेगांवातील उद्योगधं- द्याचे पुनरुज्जीवन ... २५५
व्यापारी करारांचा फेर- विचार—शिक्षणक्रमांतील सुधारणेचे कार्य हार्ती केव्हा घेणार?—मुंबई इला- ख्यास झालेला अन्याय— आंकड्यांच्या प्रसिद्धीत होणारी दिरंगाई—सुवर्णा- च्या जागतिक उत्पादनांत वाढ—शेतीच्या धंद्यांतील	१० बाँबे लाइफ अँशुरन्स कं. लि. ... २५६
	११ नाशिक जिल्हा इन्स्टि- ट्यूटचे प्रचारकार्य ... २५६
	१२ निवडक बाजारभाव २५७
	१३ सिमेंट कंपन्यांचे आशा- जनक भवितव्य ... २५७

अर्थ

बुधवार, ता. २० मे, १९३६

सहकारी संस्था आणि रिझर्व्ह बँक

मि. डार्लिंग यांच्या रिपोर्टांचे काय झाले ?

(१)

दोन वर्षांमागे हिंदुस्थान सरकाराने मि. डार्लिंग ह्यांची नेमणूक करून देशाच्या निरनिराळ्या भागांतील सहकारी संस्थांस रिझर्व्ह बँकेकडून पैशाची मदत कशी मिळू शकेल ह्याविषयी चौकशी व शिफारसी करण्याचे काम त्यांच्याकडे सोपविले होते. त्याचप्रमाणे, रिझर्व्ह बँकेस जोडलेल्या व्यापारी बँका आणि सराफ ह्यांच्या मार्फत शेतीच्या धंद्यास पैसा पुरवण्या बाबतहि चौकशी करण्यास त्यांस सांगितले होते. मि. डार्लिंग ह्यांचा रिपोर्ट रिझर्व्ह बँकेच्या बोर्डाकडे गेला असून त्यासंबंधाने प्रांतिक सरकारांचे अभिप्राय मागवण्यांत आले आहेत असे समजते. ह्या कामांत इतकी दिरंगाई कां व्हावी आणि मि. डार्लिंग ह्यांचा रिपोर्ट जनतेच्या माहितीसाठी अजून कां प्रसिद्ध करण्यांत आलेला नाही हे प्रश्न येथे सहाजिकच सुचतात. प्रांतिक सहकारी संस्थांच्या परिस्थितीसंबंधाने प्रतिकूल विधाने त्या रिपोर्टांत व्यक्त करण्यांत आली असून त्यासंबंधाने प्रांतिक सरकारांचे म्हणणे रिझर्व्ह बँकेच्या बोर्डास अगोदर समजावयास हवे आहे अशी शंका कित्येकांनी प्रकट केली आहे. मि. डार्लिंग ह्यांनी सहकारी चळवळीसंबंधाने प्रतिकूल उद्गार काढले असले तरी तिच्यामधील कार्यकर्त्यांस त्यांचा अभिप्राय समजणे आवश्यक आहे. किंबहुना, असे उद्गार सुधारणेच्या दृष्टीने अपकारक होण्याऐवजी उपकारकच ठरले असते. रिझर्व्ह बँक कायद्याच्या ५४ व ५५ कलमांमध्ये, त्या बँकेत एक स्वतंत्र शेती खाते उघडण्यांत यावे आणि त्याने रिझर्व्ह बँक व शेतीच्या धंद्यास होणारा व व्हावयाच्या पैशाचा पुरवठा ह्यांचा संबंध जोडण्याची सटपट करावी अशी तरतूद केलेली आहे आणि तसेच, शेतीचा धंदा व सराफांचे व्यवहार ह्यांस रिझर्व्ह बँकेच्या

कक्षेत आणण्यासाठी कायद्यांत दुरुस्ती होणे आवश्यक वाटेल तर बँकेने तशी शिफारस हिंदुस्थान सरकारास करावी असेहि त्यांत सांगितले आहे मि. डार्लिंग ह्यांनी गोळा केलेली माहिती आणि तिच्या आधारेने बनविलेली मते ह्यांचा उपयोग रिझर्व्ह बँकेच्या बोर्डास आपले स्वतःचे धोरण निश्चित करण्यास खात्रीने होईल यांत संशय नाही. सहकारी चळवळ आणि शेतीचा धंदा ह्यांची परिस्थिति निरनिराळ्या प्रांतांत भिन्न असल्यामुळे आणि तिचा संबंध प्रत्यक्ष रीतीने प्रांतिक सरकारांशी घेत असल्याकारणाने सर्व बाजू नीट समजाव्या म्हणून त्या सरकारांच्या मि. डार्लिंग ह्यांच्या रिपोर्टावरील मतांचे महत्त्व रिझर्व्ह बँकेच्या डायरेक्टरांस विशेष वाटत असले पाहिजे. तथापि, ह्यावर आमचे असे म्हणणे आहे की, सहकारी संस्था कांहीं सरकारी संस्था नाहीत; त्या बिनसरकारी कार्यकर्त्यांनीच बहुतांशी चालविल्या जात आहेत. तेव्हां, त्यांच्या संबंधाने मि. डार्लिंग ह्यांनी केलेल्या रिपोर्टावर, प्रांतिक सरकारांबरोबरच सहकारी संस्थांच्या चालकांस आपले मत बनवण्याची व व्यक्त करण्याची संधि देणे उचित नव्हते काय ? आपणांविषयी मि. डार्लिंग ह्यांनी काय म्हटले आहे हे समजण्याची आवश्यकता सहकारी कार्यकर्ते व संस्था ह्यांस तीव्रतेने भासणे स्वाभाविक आहे. प्रांतिक सरकारांकडे अभिप्रायाविषयी पृच्छा झाली असता त्यांनी तरी निदान ह्या कार्यकर्त्यांचे व संस्थांचे अभिप्राय घेणे आवश्यक होते. पण तसेहि झालेले नाही. ह्यावरून लोकांनी अनुमान काय काढावे ? हे सर्व प्रकरण असे गुलदस्तांत कां अशी शंका त्यांस आली असल्यास त्यांत आश्चर्य कसले ?

मि. डार्लिंग ह्यांचेकडे सोपविलेली कामगिरी आणि रिझर्व्ह बँक कायद्याच्या दोन कलमांचा वर उल्लेख केला आहे त्यांत नमूद असलेल्या बाबी ह्यांचा विचार करतां कलकाच्याच्या 'इंडिअन फिनेन्स' साप्ताहिकाने उपस्थित केलेले खालील प्रश्न चिंतनीय वाटतात. त्यांच्याविषयी मि. डार्लिंग ह्यांनी माहिती आणि मत दिले असले पाहिजे आणि त्यासंबंधाने रिझर्व्ह बँकेस आपला स्वतःचा अभिप्राय बनवणे आवश्यक आहे:—(१) निरनिराळ्या प्रांतांत सहकारी चळवळ कोणत्या स्थितीत आहे ? तिची प्रगति होत आहे काय ? शेतकऱ्यांच्या पैशाबद्दल गरजा भागवण्याचे काम तिच्याकडून कसे होत आहे ? सहकारी संस्थांस पैशाचा तुटवडा कोठे पडला आहे काय ? (२) मध्यवर्ती प्रांतिक सहकारी बँक आणि इतर सहकारी बँका ह्यांचे परस्पर संबंध कोणत्या प्रकारचे आहेत ? प्रांतिक बँकांची स्थिति कशी आहे ? त्यांस पैशाची वाण भासत आहे काय ? त्यांस अधिक पैसा पुरवला गेला असता तर त्याचा सदुपयोग होण्यासारखी परिस्थिति होती काय ? (३) रिझर्व्ह बँकेस जोडलेल्या किती बँका शेतीच्या धंद्यास पैसा पुरवतात ? सहकारी बँकांशी तुलना करतां शेतकऱ्यांशी व्यवहार करण्यांत त्यांस कोणत्या प्रकारच्या अडचणी भासतात ? (४) शेतीच्या धंद्यांत उपस्थित होणाऱ्या हुंड्यांवर आणि सहकारी व जोडलेल्या बँकांच्या वचन चिठ्ठ्या इत्यादि रोख्यांवर पैसा देताना कोणत्या विशेष प्रयत्ना घालणे जरूर आहे ? ह्या व्यवहारांत मुदती, रकमा वगैरेच्या बाबतींत कोणती पद्धति स्वीकारणे इष्ट आहे ? (५) रिझर्व्ह बँकेने फक्त प्रांतिक सहकारी बँकांशी व्यवहार करावा किंवा इतर सहकारी बँकांशी व्यवहार तिने करण्यास हरकत नाही ? (६) रिझर्व्ह बँकेने इतर बँकांची

तपासणी कशी करावी ? ह्या कामासाठी कोणते व किती अधिकारी नेमणें जरूर आहे ? (७) प्रांतिक जमीन गहाणाच्या बँकांस रिझर्व्ह बँकेकडून सहाय कसे मिळेल ? (८) रिझर्व्ह बँकेच्या शेती-शाखेत कोणते व किती अधिकारी व नोकर नेमणें आवश्यक आहे ? वरील प्रश्नांबाबत माहिती आणि शिफारसी मि. डार्लिंग ह्यांच्या रिपोर्टांत असावयास पाहिजेत आणि त्यासंबंधांत रिझर्व्ह बँक आणि सहकारी कार्यकर्ते, बँकर व शेतीच्या धंद्यांत सुधारणा होण्याबद्दल प्रयत्न करणारे ह्या सर्वांनी विचार करून आपलें मत व्यक्त केलें पाहिजे. मि. डार्लिंग ह्यांचा रिपोर्ट ह्या पूर्वीच प्रसिद्ध होणें अगत्याचें होतें असें आम्हीं म्हणतो याचें कारण वर नमूद केलेल्या प्रश्नांचें विलक्षण महत्त्व हेंच होय.

स्वावलंबी यशस्वी स्वदेशी धंदा

सिमेटच्या कारखान्यांचें एकत्रीकरण

औद्योगिक संरक्षणाच्या सहायावांचून यशस्वी झालेला सिमेटचा हा एकटाच मोठ्या प्रमाणावरील हिंदी धंदा आहे. सिमेटच्या कारखानदारांनी सहकार्याने वागून, एके वेळीं मार्गे पडत असलेल्या ह्या धंद्यास आतां भक्कम पायावर आणून उभें केलें आहे. सर्व कारखान्यांचें एकत्रीकरण करणाऱ्या " असोसिएटेड सिमेट कंपनीज ऑफ इंडिया, लि० " ह्या नियोजित कंपनीच्या स्थापनेनें हिंदी औद्योगिक क्षेत्रांत क्रान्ति घडून येणार आहे, ह्यांत संशय नाही. मि. एफ. ई. दिनशा ह्यांनी सिमेटचे कारखाने उर्जितावस्थेस येण्यासाठी फार परिश्रम केले होते व त्यांच्या मृत्यूनंतर अवघ्या चार महिन्यांतच ही योजना फल द्रूप होत आहे. नव्या कंपनीचें भांडवल आठ कोटी रुपये असून त्यांत षोण व्हेली पोर्टलंड सिमेट कंपनी खेरीज बाकी सर्व कंपन्या सामील झाल्या आहेत. षोण व्हेली कंपनी ब्रिटिश मालकीची आहे, तथापि नव्या कंपनीच्या किंमती व उत्पादन ह्या संबंधी योजना स्वतःवर बंधनकारक करून घेण्यास तिने तयारी दर्शविली आहे.

महायुद्धाचे काळांत हिंदी सिमेटास विशेष मागणी येऊन हा धंदा उर्जितावस्थेस आला. १९१४ साली एकूण फक्त ९४५ टन हिंदी सिमेटचा खप झाला, १९२५ साली हा आकडा ३१ लक्ष टनांवर गेला ! महायुद्धाच्या चलतीच्या दिवसांत कित्येक नवे कारखाने निघाले व त्यांमध्ये आपआपसांत अनिष्ट स्पर्धा होऊ लागली. १९२४ साली सिमेट कारखानदारांनी टॅरिफ बोर्डाकडे संरक्षणाची मागणी केली होती, परंतु फाजील उत्पादन व घातकी अंतर्गत स्पर्धा ह्यांमुळे सदरहु धंद्यांत नफा उरत नाही ह्या मुद्यावर बोर्डांनि संरक्षण नाकारलें व सरकारनेंही हा निर्णय मान्य केला. ह्यामुळे सिमेट कंपन्यांस स्वावलंबनाचा मार्ग स्वीकारण्याखेरीज गत्यंतरच नव्हेंत. १९२६ साली सिमेट कारखानदारांच्या संघाची स्थापना होऊन त्यानें सिमेटच्या बाजारभावांत सुधारणा घडवून आणली. १९२७ साली काँक्रीट असोसिएशनची स्थापना करण्यांत आली. सिमेटचा उपयोग वाढत्या प्रमाणांत करण्यांत यावा ह्याबाबत प्रचार करून व मोफत सल्लामसलत देऊन ह्या असोसिएशननें सिमेटच्या धंद्यास उत्कृष्ट सहाय केलें आहे. गेल्या वर्षी ८६ लक्ष टन सिमेट खपलें व सर्व कारखाने भरभराटीत होते.

हिंदी सिमेटच्या कारखान्यांत सहकार्य घडवून आणण्याचे वावर्तीत १९३० साली सिमेट मार्केटिंग कंपनीच्या स्थापनेनें आणखी एक पाऊल पुढें पडलें. ह्या मार्केटिंग कंपनीनें सर्व कारखान्यांमधील उत्पादन नियंत्रित केलें असून सिमेटमध्येहि कित्येक सुधारणा घडवून आणल्या आहेत. एकत्रीकरणच्या योजनेस अनुसरून सर्व कंपन्या एका मोठ्या कंपनीचे घटक या नात्यानें आतां उत्पादनाचें काम करतात. तथापि, सिमेट कंपन्यांचें वैयक्तिक जीवित त्यानें नष्ट झालेलें नाही. एका मध्यवर्ती संस्थेकडे व्यवस्थेचें कार्य सोपविण्यांत आल्यानें कसोशीची खेरीद आणि काळजीपूर्वक देखरेख व तपासणी ही शक्य होऊन उत्पादन-खर्चात व विक्रीचे व्यवस्थेत बरीच बचत होईल.

सिमेटचा उपयोग विस्तृत रीतीनें करण्यांत येत आहे व हिंदी सिमेटचा खप प्रत्यहीं वाढत आहे. ह्या धंद्यांत सुमारे २५ हजार लोक गुंतलेले आहेत. सिमेटचे धंद्यावर इतर धंद्यांचीहि भरभराट अवलंबून आहे. दरसाल ३१ लक्ष टन कोळसा ह्या कारखान्यांत खपतो व १ ३/४ कोटी तागाची पोती सिमेट भरण्यासाठी लागतात. वहातुकीसाठी रेल्वे कंपन्यांस भिळकत होत असेल ती वेगळीच. सिमेटचा धंदा भरभराटीत असूनहि त्यावर कराचा बोजा अजून फारसा बसलेला नाही, हें विशेष होय. कित्येक सिमेटचे कारखाने संस्थानी हद्दीत आहेत, हें त्याचें कारण असू शकेल. रोखे बाजारांत सिमेटच्या भागांस चांगला भाव आहे, ह्याचें गमक ह्या धंद्याच्या उज्वल भवितव्यतेबद्दल लोकांस वाटणाऱ्या विश्वासांत आढळेल.

प्रांतिक सरकारांस दिलेलीं कर्जे

प्रॉव्हिन्शअल लोन्स फंड

हिंदुस्थान सरकारानें उभारलेल्या कर्जांस तारण म्हणून सर्व उत्पन्न लावून देणें शक्य व्हावें, या करितां १९१९ च्या सुधारणा कायद्यापूर्वी प्रांतिक सरकारांस कर्जे उभारण्याची परवानगी नव्हती. हलक्या दरानें कर्ज मिळावें व पत कायम रहावी ह्या दृष्टीनें बरील योजना करण्यांत आली होती. प्रांतिक सरकारांस कर्जाची जरूर पडल्यास हिंदुस्थान सरकार त्याची तजवीज करीत असे. अजूनहि ही व्यवस्था चालू असून त्या संबंधातील 'प्रॉव्हिन्शअल लोन्स फंडा'चा १९३४-३५ सालाबद्दलचा अहवाल प्रसिद्ध झाला आहे.

वर्षाचे सुरवातीस फंडांत ७१ लक्ष रुपये होते व वर्ष अखेर ३ लक्ष रुपये शिल्लक राहिले. हिंदुस्थान सरकारानें फंडास २ कोटी ८९ लक्ष रुपये कर्ज दिलें व प्रांतिक सरकारांकडून १ कोटी ८१ लक्षांची परत फेड झाली. गेल्या वर्षीत फंडांतून ४३ कोटी रुपये प्रांतिक सरकारांस कर्जाक देण्यांत आले. ३५ मार्च १९३५ अखेर फंडाकडे प्रांतिक सरकारांकडून १ अबज ७८ कोटी रुपये देणें रहातें. हिंदुस्थान सरकारनें लोन्स फंडाकडून ३३ टक्के दरानें व्याज घेतलें व फंडानेंहि ह्याच दरानें व्याज आकारलें. अनुत्पादक कामासाठी घेतलेल्या कर्जावर मात्र ३३ टक्के दरानें व्याजाची आकारणी करण्यांत आली. प्रांतिक सरकारांनीं यावयाच्या रकमांवरील व्याजाचा दर ऑक्टोबर १९३४ पासून उतरविण्यांत आला आहे.

स्फुट विचार

व्यापारी करारांचा फेरविचार

ब्रिटिश साम्राज्यांतर्गत देशांमध्ये परस्पर-सवलतीच्या जकाती-बाबत करार चालू ठेवावा किंवा कसे, ह्यासंबंधी लेजिस्लेटिव्ह असेंब्लीने प्रतिकूल ठराव करून करार रद्द करावा, असे आपले मत व्यक्त केले होते. असेंब्लीचा अभिप्राय आपण मान्य करू असे आश्वासन सरकारने अगाऊ दिले असल्याकारणाने ह्या प्रश्नांत ढवळाढवळ करणे भारतमंत्र्यास शक्य नव्हते. हिंदुस्थानाने करारामधून आपले अंग काढून घ्यावे, त्याप्रमाणे नेट्रीसहि तात्काळ द्यावी, ह्या लोकपक्षाच्या सूचनेस अनुसरून हिंदुस्थान सरकारने ग्रेट-ब्रिटनला तसे कळवले आहे. जुन्या कराराचे बदली नव्या योजनांचा अंतर्भाव करणारा करार होण्यास इंग्लंडची मान्यता आहे, तथापि त्याची पूर्वतयारी म्हणून जरूर असलेली चर्चा केव्हा व कशी व्हावी, ह्याचा निर्णय झालेला नाही. हिंदुस्थानाने जपानशी केलेला व्यापारी करार तितक्याच महत्त्वाचा असून हिंदी कपास व जपानी कापड ह्यांच्या निर्गतीचे व आयातीचे परिमाण ठरविणाऱ्या कराराची मुदत मार्च, १९३७ अखेर संपते. ही मुदत भरण्यापूर्वी नवीन करार करण्यांत येणे आवश्यक आहे व त्या संबंधातील बोलणी चालू आहेत. हिंदुस्थान सरकारने व्यापारी संस्थांकडून त्यांचीं मते मागविली असून जपाननेही पूर्व तयारी सुरू केली आहे. हिंद-जपान करारामुळे हिंदी कपाशीस मागणी कायम राहिली व त्यामुळे शेतकऱ्यांचा फायदा झाला, ही गोष्ट निर्विवाद आहे. जपानी कापडाची आयात व हिंदी कपाशीची निर्गत ह्यांचे परस्पर-प्रमाण कसे राखले असतां ते फायदेशीर होईल, हाच चर्चेमध्ये वादाचा प्रश्न असणार हे उघड आहे. दोन्ही बाजू ताणून धरतील व शेवटी तडजोडीने कराराच्या अटी ठरतील. ओटावा कराराइतके हिंद-जपान करारासंबंधी हिंदी लोकमत प्रतिकूल नव्हते, ही गोष्ट लक्षांत ठेवण्यासारखी आहे. ह्या दोन्ही करारांचा फेरविचार करण्याची पाळी एकदमच येत असून त्यांत हिंदुस्थान सरकारची मृत्सदेगिरी कसास लागणार आहे.

शिक्षणक्रमांतील सुधारणेचे कार्य हातीं केव्हा घेणार ?

सुशिक्षितांमधील बेकारीवर उपाय म्हणून शिक्षणक्रमांत सुधारणा घडवून आणण्याचे हिंदुस्थान सरकारने योजिले आहे, त्या संबंधीच्या कार्यात काय प्रगति झाली, हे आतां प्रसिद्ध झाले आहे-सरकारचे एज्युकेशनल कमिशनर, सर जॉर्ज अँडरसन, हे सेवानिवृत्त होते असून त्यांचे जागी संयुक्त प्रांताचे माजी डायरेक्टर ऑफ पब्लिक एज्युकेशन, डॉ. मॅकेन्झी हे येत आहेत. सध्याच्या शिक्षणपद्धतीमधील अभ्यासक्रमांत पायन्या बसवून विशिष्ट व्यवसाय करू इच्छिणाऱांस ठराविक पायरीवरून धंध्यांत शिरण्याचा मार्ग मोकळा करावयाचा व दुय्यम शिक्षणास लागणाऱ्या काळांत बचत घडवून आणावयाची, अशा प्रकारची सुधारणा साधारणपणे सर्वांस मान्य झालेली आहे. सेंट्रल अडव्हायसरी बार्ड ऑफ एज्युकेशन ह्या हिंदुस्थान सरकारने नेमलेल्या शिक्षण तज्ज्ञांच्या बोर्डासहि ही योजना मान्य आहे. तथापि, शिक्षणाविषयीची आर्थिक जबाबदारी व व्यवस्था प्रांतिक सरकारांकडे असल्याकारणाने त्यांचीं मते मागविण्यांत येत आहेत. अशा रीतीने सुधारणेची घोषणा ऐकू येत असली तरी

प्रत्यक्ष व्यवहारांत ती केव्हा येणार, हा प्रश्नच आहे. हिंदुस्थान सरकारास शैक्षणिक सुधारणेबद्दल आस्था वाटत असल्यास त्याने हे कार्य नेटाने पुढे चालवले पाहिजे. शिक्षणाच्या ध्येयांत व पद्धतींत फेरफार होणे अगत्याचे आहे ह्या विषयी सरकार व जनता ह्यांचेमध्ये मतभेद नाही. त्यामुळे सुधारणेचे पाऊल जोराने पुढे पडण्यास अडचण येऊ नये. अखिल भारतीय स्वरूपाच्या ह्या प्रश्नांत हिंदुस्थान सरकाराने लक्ष्य घातले, ह्याबद्दल सरकारचे अभिनंदन केले पाहिजे. तथापि ही जबाबदारी अत्यंत अवघड असून ती पार पाडणे सोपे नाही. सुधारणेची घोषणा झाली, परंतु प्रत्यक्ष कार्यास जारीने सुरवात केव्हा व कशी होणार ह्या बद्दलची लोकांची जिज्ञासा तृप्त होणे आवश्यक आहे.

मुंबई इलाख्यास झालेला अन्याय

निमायर शिफारसी जशाच्या तशाच ब्रिटिश पार्लमेंट मान्य करील असा रंग दिसत असला तरी त्यांच्या योगाने मुंबई इलाख्यास होणाऱ्या अन्यायाबद्दल तक्रार करणे प्रांतिक सरकार व जनता ह्यांचे कर्तव्य आहे. आमच्या प्रांतिक सरकाराने, मुंबई इलाख्यास प्राप्तीवरील कराच्या उत्पन्नांतला योग्य हिस्सा न मिळाल्या कारणाने त्याची सांपत्तिक स्थिति अत्यंत असमाधानकारक झाली असल्याविषयी आपले म्हणणे ब्रिटिश प्रधानमंडळास कळविले असल्याचे समजते. मुंबईच्या प्रमुख व्यक्तींनीही असाच अभिप्राय जाहीर रीतीने व्यक्त केला आहे. मुंबईची इंडियन मर्चंट्स चेंबर व पुण्याची डेक्कन सभा ह्या संस्थांनी मुंबई इलाख्याची न्याय्य बाजू पुढे मांडण्याचे आपले कर्तव्य बजावले आहे हे सर्वस्वी उचित आहे. सोळा वर्षांपूर्वी झालेल्या मेस्त्रन योजनेत मुंबई इलाख्याच्या हितसंबंधाकडे कानाडोळा करण्यांत आला होता आणि त्याविषयीची ओरड त्याचवेळी व पुढे करण्यांत आली होती. आतां निमायर योजना अमलांत येणार आहे तीही आमच्या इलाख्यास अन्यायकारक आहे. मुंबई इलाखा जादा कर बसवून आपल्या बजेटाची तोंडमिळवणी करित आला आहे आणि पैशाच्या अभावी सर्व प्रकारची प्रगति त्यास थांबवावी लागली आहे. सिंध प्रांत विभक्त झाल्याने होणाऱ्या बंचतीने मुंबई सरकारचा सांपत्तिक प्रश्न सुटत नाही, आणि उत्ताराच्या टंचाईची त्याची अडचण दूर होत नाही. जमीन महसूल व दारूचे उत्पन्न ह्यांत वाढ होणे अशक्य व अनिष्टहि असल्याने प्राप्तीवरील कराची वाढत्या उत्पन्नाची बाब मुंबई सरकारच्या हातीं येणे अगत्याचे आहे, ही गोष्ट डेक्कन सभा व इंडियन मर्चंट्स चेंबर ह्यांनी प्रामुख्याने निदर्शनास आणली आहे. ह्या तक्रारीचा तात्काळ उपयोग होवो अथवा न होवो, गाऱ्हाणे वेशीस टांगण्याचे कर्तव्य वेळीच बजावले जाणे अगत्याचे आहे.

आकड्यांच्या व माहितीच्या प्रसिद्धीत होणारी दिरंगाई

सामान्य नागरिक, व्यापारी, धंदेवाले आणि शेतकरी ह्यांच्या हिताच्या दृष्टीने आर्थिक व सामाजिक महत्त्वाच्या विषयांसंबंधाची माहिती वेळच्या वेळी प्रसिद्ध होत नाही व त्यामुळे लोकांची गैरसोय होते अशी तक्रार हिंदुस्थानांत आज कित्येक वर्षे चालली आहे. ह्या प्रश्नाच्या बाबतीत अनेकवार चर्चा व चौकशी झाली असली तरी त्याचा समाधानकारक निकाल अजूनहि लागत नाही ही खेदाची गोष्ट आहे. बाजारभाव, शेतीच्या धंध्याची परिस्थिति, सहकारी व इतर बँका ह्यांचे व्यवहार, कंपन्यांची प्रगति इत्यादि अनेक जिवाळ्याच्या विषयांसंबंधाचे

आकडे वेळचे वेळीं प्रसिद्ध होणें अगत्याचें असतें आणि इतर देशांत ते त्याप्रमाणें प्रसिद्ध होत असतात. परंतु हिंदुस्थानांत शिळी माहिती देणारे अहवाल वाचण्याचा लोकांवर नेहमी प्रसंग येतो आणि त्यामुळे असली हकीकत निरुपयोगी ठरते. आकडे गोळा करून ते वेळोवेळ प्रसिद्ध करण्यासाठी हिंदुस्थान सरकारचें एक स्वतंत्र खातें आहे. त्या खात्यास दोन प्रकारची माहिती जमा करावयाची असते. मध्यवर्ती सरकाराचा प्रत्यक्ष संबंध ज्या बाबींशी आहे त्यांविषयीची माहिती सदरहु खातें विलंब न लागतां गोळा करून प्रसिद्ध करूं शकतें, पण अशा कित्येक महत्त्वाच्या बाबी आहेत की, ज्या संबंधानें आकडे प्रांतिक सरकारांनीं गोळा करून मध्यवर्ती प्रसिद्धी खात्यास पुरवावयाचे असतात, आणि ह्या कार्यातच विशेष दिरंगाई होते असा अनुभव आहे. पैशाच्या अभावीं आम्हांस वेळच्यावेळ माहिती मिळवून ती व्यवस्थित स्वरूपांत पुरवणें शक्य होत नाही असें प्रांतिक सरकारचें म्हणणें असल्याचें समजतें. कोणतेंहि वर्ष संपून सव्वा वर्ष लोटल्यावांचून त्या वर्षाबाबतचे आंकडे प्रांतिक सरकारांस पुरवतां येत नाहींत, ही सध्याची स्थिति खरोखर अत्यंत असमाधानकारक आहे. ह्याबद्दलची स्वतःची जबाबदारी प्रांतिक सरकारांस नाकरतां येणार नाही आणि ती पुरी पाडण्याच्या कामी पैशाच्या टंचाईची सबब त्यांनीं सांगून चालणार नाही. आर्थिक व सामाजिक महत्त्वाच्या माहितीच्या आधारानें सार्वजनिक धोरण आखण्याचें कार्य दिवसानुदिवस अधिक विस्तृत होणार असल्यानें प्रांतिक सरकारांनीं ह्या प्रश्नांत ज्यास्त लक्ष घालणें आवश्यक आहे. प्रांतिक सरकारांनीं एकमेकांशीं आणि मध्यवर्ती सरकाराशीं आकडे गोळा करणें व ते प्रसिद्ध करणें ह्याबाबत पूर्ण सहकार्य केल्यावांचून आज मितिीस हिंदुस्थानांत जें वैगुण्य दिसून येत आहे तें दूर होणार नाही. ज्या-विषयीची जबाबदारी केवळ प्रांतिक सरकारांवर आहे त्या संबंधांतले आकडे आणि अहवाल प्रसिद्ध करण्यांतहि दिरंगाई होते असा लोकांचा अनुभव आहे. तेव्हां आपला आळस झाडून आकड्यांच्या प्रसिद्धीसंबंधांत प्रत्येक प्रांतिक सरकारनें विशेष जागरूक असलें पाहिजे. जरूर ती प्रांतिक आणि आखिल भारतीय माहितीच उपलब्ध होत नाही तें प्रगतीचें धोरण आखणार कसें व त्यास अनुसरून कार्य करणार कसें ?

सुवर्णाच्या जागतिक उत्पादनांत वाढ

आतांपर्यंत कोणत्याहि वर्षी सोन्याचें जेवढें उत्पादन झालें होतें त्याहून जास्त उत्पादन १९३५ सालीं झालें. १९३४ मध्ये २९३ कोटि स्विस फ्रँक किंमतीचें सोनें जगांतलें खार्णीतून निघालें; १९३५ सालीं हा आंकडा ३२९ कोटि स्विस फ्रँक इतका झाला. फ्रान्स, हॉलंड, इटली व स्वित्झरलंड ह्या देशांच्या मध्यवर्ती बँकेमधील सुवर्णसंचयास ओहोटी लागली; ह्या उलट, जागतिक वार्षिक उत्पादनाच्या दुपटीइतकें सोनें अमेरिकन सरकारच्या तिजोरीनें शोषण केलें. सोन्याचें आतां मुबलक उत्पादन होऊं लागलें असल्याकारणानें चलनास तारण कमी पडण्याची भीति दूर होऊन विनिमयसाधनांचा पुरवठा भरपूर होईल व त्यामुळे किंमतीमध्ये इच्छित वाढ घडून येईल, अशी आशा करण्यास जागा उत्पन्न झाली आहे. अल्प मुदतीचा आंतरराष्ट्रीय कर्जेहि कमी होऊन १९२० च्या मानानें ती आतां निर्मी सुद्धां उरलेलीं नाहींत. जागतिक मंदीची तीव्रता कमी होऊं लागल्याची ही लक्षणें आहेत असें

म्हणावें तर इतर गोष्टी आर्थिक परिस्थिति सुधारण्याचे मार्गांत आड येण्याचा संभव दिसत आहे. आजचें राजकीय वातावरण आंतरराष्ट्रीय सलोख्यास व आर्थिक स्थैर्यास पोषक नाही. ह्या विकट अवस्थेमधून राष्ट्रे बाहेर कशीं निघतात आणि अनुकूल परिस्थितीचा सुधारणेच्या कामी कसा उपयोग करून घेतात, हाच अत्यंत महत्त्वाचा प्रश्न आहे.

शेतीच्या धंद्यांतील बेकारीची चौकशी

कामकऱ्यांच्या हितासंबंधांचें रक्षण करण्याच्या हेतूनें स्थापण्यांत आलेल्या आंतरराष्ट्रीय संस्थेचें (इंटरनेशनल लेबर ऑर्गनायझेशन) मुख्य कार्य, निरनिराळ्या धंद्यांतल्या मजूरांच्या परिस्थितीसंबंधानें माहिती गोळा करून प्रसिद्ध करणें आणि तीस अनुसरून योग्य सुधारणा सुचवणें हें आहे. ह्या संस्थेच्या मुख्य समितीनें (गव्हर्निंग बॉडी) एक कायमची शेती कमिटी नुकतीच स्थापन केली आहे आणि शेतीच्या धंद्यांत गुंतलेल्या लोकांच्या आर्थिक व सामाजिक प्रश्नांविषयी चौकशी करण्याचें काम तिच्याकडे सोपवण्यांत आलें आहे. शेतीच्या धंद्यांत बेकारी व अपुरें काम किती आहे, ह्या विषयीची सर्व देशांबाबतची माहिती कमिटी गोळा करणार आहे. ह्या प्रकारच्या तिच्या कार्याचा हिंदुस्थानांत चाललेल्या ग्रामसुधारणेच्या चळवळीस उपयोग होईल अशी अपेक्षा आहे. मोटारीच्या वाढत्या धंद्यांतील कामकरी लोकांच्या स्थितीचाहि प्रश्न हातीं घेण्याचें आंतरराष्ट्रीय संस्थेनें ठरविलें आहे.

ग्रामसुधारणेची ढाल

आमच्या इलाख्यांत ग्रामसुधारणेचें कार्य सर्वांत उत्तम रीतीनें करणाऱ्या खेडेगांवास दरवर्षी सरकारतर्फे एक ढाल बक्षिस देण्यांत येत असते. यासाठी, प्रत्येक विभागांतून एक गांव पसंत करण्यांत येतो. बक्षिस देताना (१) सुधारणेच्या प्रयत्नांचें सातत्य व चिकाटी, (२) स्वावलंबन आणि (३) दृष्य फल ह्या तीन गोष्टींस महत्त्व दिलें जाईल, असें जाहीर झालें होतें. गेल्या वर्षी ग्रामसुधारणेची ढाल मिळण्याचा मान सोलापूर जवळील मुळेगांवाच्या (वस्ती, ७९६) वांटणीस आला होता. सरकारनें ह्या बक्षिसासंबंधी आतां तपशीलवार नियम केले आहेत. प्रांताधिकारी आपल्या हद्दीमधील तीनचार खेडेगांवांची शिफारस करतील व तीस अनुसरून जिल्हा कमिटीच्या सल्यानें बक्षिस कोणत्या गांवास द्यावें, तें कलेक्टर ठरवितो. कलेक्टरांचा निर्णय सल्याच्या स्वरूपाचा असेल व अखेरचा निकाल गव्हर्नरांचे हातांत राहील. ढालीसंबंधी विचार करतांना खेडेगांवांतील आरोग्य, शेती, रस्ते, शिक्षण ह्या सर्वांसच प्रत्येकी १० मार्क असून उद्योगधंदे व भांडवलपुरवठा ह्यांस प्रत्येकी ५ मार्क आहेत. त्यांतील सर्वांत ज्यास्त मार्क मिटविणाऱ्या खेडेगांवास ग्रामसुधारणेची ढाल दिली जावयाची आहे.

स्वर्गवासी सर एम्. रामचंद्रराव

मद्रासचे सर एम्. रामचंद्रराव ह्यांचे मृत्युनें जमीनगहाणाच्या बँकांच्या केवळ मद्रास इलाख्यांतच नव्हे तर सबंध हिंदुस्थानांत चाललेल्या कार्याची हानी झाली आहे. जमीनगहाणाच्या बँकांस प्रांतिक सरकाराचें सहाय मिळवून त्यांचा यशस्वी रीतीनें विस्तार करण्याचें सर्व श्रेय सर एम्. रामचंद्रराव ह्यांस आहे. त्यांनीं मद्रासमध्ये घालून दिलेल्या उदाहरणाचा किता इतर प्रांतांमध्ये गिरवणें सोयीचें होऊन गेलें होतें आणि मुंबई इलाख्यांत जमीनगहाणाच्या बँका निवण्यापूर्वी त्यांचा सडा व अनुभव मार्गदर्शी झाला होता हें आम्हांस माहित आहे. सर एम्. रामचंद्रराव ह्यांची शेती व सहकारी बँका ह्यांचे प्रतिनिधि या नात्यानें रिझर्व्ह बँकेच्या मध्यवर्ती बोर्डावर नेमणूक झाली होती.

विचित्र धोक्यांबाबतचे विभे

एका दलालाचे अनुभव

कोणत्या प्रकारच्या धोक्याबाबत विभा उतरावा त्यास मर्यादाच नाहीशी झाली आहे. विलक्षण रीतीच्या विम्यासंबंधांतले स्वतःचे अनुभव एका ब्रिटिश विभा दलालाने सांगितले आहेत, ते अत्यंत मनोरंजक आहेत.

पंचम जॉर्ज बादशहांच्या मृत्यूच्या आदलेच दिवशी, ह्या आपत्तीच्या धोक्याबाबतच्या एक महिन्याच्या मुदतीचा विभा त्या दलालाने शेकड्या पन्नास गिनी या दराने उतरला होता. युरोपमध्ये युद्ध होण्याच्या धोक्यासंबंधांत विभा उतरणे ही गोष्ट तर मामुली होऊन गेली आहे. गेल्या ब्रिटिश बजेटांत करांचे संबंधांत समाविष्ट झालेल्या फेरफारांचे योगाने नुकसान होण्याची भीति कित्येकांस वाटत होती आणि तिच्या बाबतीत त्यांनी विभा उतरवला होता.

बाळंतिणीस जुळी मुलें होण्याच्या धास्तीचा विभा उतरणेंहि आतां नित्य परिचयाचें झालें आहे. अशा प्रकारच्या विम्या-बद्दलची मागणी विस्तृत असल्यास गिन्हाइकांची इच्छा तृप्त करणें दलालांस विशेष अवघड जात नाही. परंतु कित्येक वेळां त्यांचेकडे विलक्षण मागण्या येतात, त्याप्रसंगी मात्र त्यांच्या धंध्यांत गोंधळ उडाल्यावांचून रहात नाही.

एका दांपत्यानें आपल्या भावी मुलाबाळांची तरतूद विभा उतरून केली होती. परंतु बरीच वर्षे पर्यंत त्यांस अपत्यदर्शन न झाल्यानें विम्याची रकम स्वतःच्या उपयोगासाठी मिळावी अशी त्यांनी मागणी केली. त्या जोडप्यास पुढें संतान झालेंच तर विम्याची रकम परत होण्याबाबत विभा उतरवला तरच त्याची मागणी मान्य करावी असा निर्णय कोर्टानें दिला. ह्या प्रकरणांत मूल होण्याच्या धोक्यासंबंधांत विभा उतरण्याचें काम दलालास अतिशय कठीण झालें.

हॉटेलांतून स्नान किंवा आत्महत्या झाल्यास त्याच्या गिन्हाइकांस धोका येतो म्हणून त्याचा विभा उतरत असतात. केंसांस भलत्याच रंगाचा कलप चुकून लागला असतां येणाऱ्या आपत्तीच्या विम्याचा त्या धंध्यांतले लोक आश्रय घेतात.

वर निर्दिष्ट केलेला दलाल, एका गिन्हाइकाच्या इच्छेवरून त्यानें धारण केलेल्या बँकेच्या भागांबाबतच्या पैशाची पूर्ण भरपाई करण्याची पाठ्या येण्याबाबत विभा उतरत आला आहे. गाणारांचा आवाज बिघडतो, त्याचा विमाहि तो उतरवून देतो. पाळलेल्या जनावरांच्या आयुष्याचे विभे उतरवण्याची पद्धति रूढ झाली आहे.

एका ब्रिटिश कंपनीस, आगबोटीनें हिंदुस्थानास जात असलेल्या आपल्या एजंट्याचा विभा त्याच्या न कळत उतरावयाचा होता. बरील दलालाने आगबोटीवरील डॉक्टरास बिनतारेचा संदेश पाठवून एजंट्याचा नूर कसा काय आहे ह्या विषयी माहिती आणविली आणि ह्या रीतीनें एक चांगली पॉलिसी मिळविली.

नुकतीच जन्मलेली कोंबडीचीं पिलें नर आहेत का माया आहेत हें ओळखण्याची कला माहीत असलेला एका जपानी तज्ज्ञाची त्या कार्मी नेमणूक झाली म्हणून इंग्लंडला जात होता. नेमणारास त्या जपान्याचा आजार व अपघात ह्यांबद्दल विभा उतरावयाचा होता. आगबोट येतांच दलालाने त्यास गांठून त्यानें जपानी भाषेत दिलेल्या उक्तींचें इंग्रजीत भाषांतर बोटीवरील दुभाष्याकडून करून घेतलें आणि विम्याकरितां आवश्यक असलेले कागद पुरे केले. (मॅ. गा. क. वरून)

ग्रेट ब्रिटनचा व्यापार सांवरला

अमेरिका मार्ग पडला व हिंदुस्थान घसरला

जगाच्या एकूण आंतरराष्ट्रीय व्यापारांत (आयात आणि निर्यात व्यापार मिळून) ग्रेट ब्रिटनचा हिस्सा सर्वांत मोठा असल्याचें १९३५ सालच्या जागतिक व्यापाराविषयीच्या आकड्यांवरून सिद्ध होतें. ब्रिटिश राष्ट्राचा हा हिस्सा १४½ टक्के आहे. दुसरा नंबर अमेरिकेचा (११ टक्के), तिसरा जर्मनीचा (८½ टक्के) व चौथा फ्रान्सचा (६½ टक्के) लागतो. त्यांच्या खाली अनुक्रमे जपान, कॅनडा, बेल्जम, नेदरलँड्स, हिंदुस्थान, दक्षिण आफ्रिका व ऑस्ट्रेलिया हे देश येतात. हिंदुस्थानचा विस्तार व विशेषतः लोकसंख्या लक्ष्यांत घेतां ह्या देशाचा व्यापारांत इतका खाली नंबर यावा, हें आमच्या दारिद्र्याचें व मागसलेपणाचें स्पष्ट लक्षण आहे. प्रचलित आर्थिक मंदी सुरू होण्यापूर्वी १९२९ सालीं जागतिक व्यापारांत अमेरिकेचें स्थान पाहिलें होतें (१४½ टक्के) आणि इंग्लंडचा नंबर दुसरा होता (हिस्सा १३½ टक्के). त्या वर्षी जर्मनीचा हिस्सा ९½ टक्के व फ्रान्सचा ६½ टक्के होता. त्याच्याखाली अनुक्रमे कॅनडा, हिंदुस्थान, जपान, नेदरलँड्स, बेल्जम, अर्जेन्टिना व ऑस्ट्रेलिया ह्याप्रमाणे देश होते. ह्यावरून हिंदुस्थानचे स्थान व्यापारांत कसे घसरलें आहे, हें स्पष्ट होतें.

ब्रिटिश गाड्यांची आयात वाढली

हिंदुस्थानांत आयात होणाऱ्या मोटारगाड्यांत ब्रिटिश मालाची कशी सरशी होत आहे, हें खालील आंकड्यावरून समजेलः—

	मोटार गाड्यांची आयात		
कोटून आल्या	१९३३-३४	१९३४-३५	१९३५-३६
ग्रे. ब्रिटन	५,३४८	६,३११	६,७४४
अमेरिका	२,२२७	५,५६४	३,८५१
कॅनडा	१,७१५	२,०५७	२,३२८
जर्मनी	१०६	१२०	३३५
इटली	२२१	२६७	२१०

“शेती आणि शेतकरी”

ह्या मासिकाच्या मे महिन्याच्या अंकांत ग्रामसुधारणा—प्रचार कार्याची एक दिशा, पाटाच्या पाण्यावर गव्हाची लागवड, कोंबड्यांची जोपासना, हाडांचें स्वतः, इत्यादि उपयुक्त लेख प्रसिद्ध झाले आहेत.

K. K. & Co.

Photographic Dealers

POONA.

श्री. न. गं. आपटे बी. एजी. यांनी
चांगल्या फळापासून केलेले शुद्ध

रस व सरवतें

मिळण्याचें मुख्य ठिकाण

महाराष्ट्र इंडस्ट्रियल कॉ. एजन्सी पुणे २

व सर्व प्रमुख दुकानें

मुंबईतः तांचे आरोग्यभुवन, गिरगांव व कोट.

ब्रिटिश बँकर हिंदुस्थानासंबंधानें काय म्हणतात ? (मार्गील अंकावरून समाप्त)

‘ चार्टर्ड बँक ऑफ इंडिया, ऑस्ट्रेलिया अँड चायना ’ चे अध्यक्ष सर विल्यम फूट मिचेल, ह्यांच्या भाषणाचा सारांशः—

“मुकत्याच पास झालेल्या नव्या राज्यघटनाविषयक विलानें हिंदुस्थानांतील परिस्थिति सुधारण्यास बरीच मदत होणार आहे. हिंदी शेतकऱ्यांच्या मिळकतीस गेलीं चार वर्षे उतरती कळा लागली असल्यानें पदरची चीजवस्त विकून किंवा कर्जे काढूनच त्यास गुजराण करावी लागत आहे.

ग्रेटब्रिटननें सुवर्णचलन सोडल्यापासून हिंदी सोन्याची निर्गत चालू आहे. अमेरिकेच्या चांदीविषयक धोरणामुळे त्या धातूचा भाव वाढला व हिंदुस्थानांतील चांदीचीहि निर्गत सुरू झाली. हिंदी सरकारची आर्थिक परिस्थिति समाधानकारक आहे. बजेटांची तोंड-मिळवणी होत असून हिंदुस्थानाची पत वाढली आहे. मुबलक पैसा पडून राहिल्यानें व्याचाचे दर लंडनमधील दराप्रमाणें अगदी खाली गेले आहेत. लँकेशायरनें ज्यास्त ज्यास्त हिंदी कपास घेण्याचें धोरण अमलांत आणलेलें आहे. तेव्हां, वरिष्ठ दर्जाच्या इंग्लिश कापडास जकातीमध्ये सवलत देऊन हिंदुस्थान परस्परसहायकता दाखवील अशी आशा आहे. हिंदुस्थानांत ह्या दर्जाचे कापड तयार होत नाही, परंतु वरच्या वर्गातील लोकांस तें हवें असतें; लँकेशायर त्याचा पुरवठा करू शकेल.”

* *

‘ दि मर्कटाइल बँक ऑफ इंडिया ’ चे अध्यक्ष लॉर्ड केट्टो ह्यांच्या भाषणाचा सारांशः—

“हिंदुस्थानांतील राजकीय व आर्थिक परिस्थिति बरीच सुधारली आहे. सध्यांच्या दिवसांत ओळीनें तीन वर्षे वाढाव्याची अंदाजपत्रके दाखवितां येण्याचें भाग्य इतर देशांस क्वचितच लाभलेलें आहे. हिंदुस्थानांतील सुस्थिति हा लॉर्ड विलिंग्डन ह्यांच्या विवेकपूर्ण व प्रभावी राज्यकारभाराचा परिणाम आहे, ह्यांत शंका नाही. हिंदी आर्थिक परिस्थिति जितक्या सत्वर निवळली असें सर जेम्स ग्रिग ह्यांना वाटतें, तितकी ती निवळल्याचा एक्सचेंज बँकांना तरी अनुभव आलेला नाही. अर्थात्, ज्यास्त माहितीचीं साधनें फडनविसांस उपलब्ध आहेत व त्यांचे उद्गार आशादायक आहेत ह्यांत संशय नाही. खालील तीन गोष्टींत सुधारणा घडवून आणल्यास हिंदुस्थानाची आर्थिक प्रगति झपाट्यानें होईल, असें मला वाटतें: (१) आयात मालावर आकारण्यांत येणाऱ्या जकाती जबर आहेत व त्यांचा भार गरीब शेतकऱ्यांवर पडतो. शेतीच्या मालास भाव येत नसल्यानें शेतकऱ्यांची जास्तच दैना उडालेली आहे. शेती व उद्योगधंदे ह्यांच्या हितसंबंधांकडे तौलनिक दृष्ट्या पाहूनच जकातीच्या विषयींचे धोरण आसलें पाहिजे. (२) हिंदुस्थानांत कराचा बोजा भयंकर आहे. इनकम टॅक्स व सुपरटॅक्स ह्यांवर बसविण्यांत आलेली जादा पडती काढून टाकणें आवश्यक आहे. (३) कंपन्यांवरील सुपर टॅक्स अजिबात रद्द केला पाहिजे. इंग्लंडमध्ये अशा तऱ्हेचा कर आतां घेण्यांत येत नाही. टॅक्सेशन इन्कार्यरी कमिटीनें ह्या संबधांत मार्गेच आपला अभिप्राय दिलेला आहे. संयुक्त भांडवलाच्या मंडळ्यांचे मार्गीतील ही अडचण नाहीशी झाली पाहिजे. हिंदुस्थानचे फडनविसां निभीड आहेत; त्यांनीं आपलें धैर्य दाखविण्याची हीच वेळ आहे.”

धी सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया लि०

— कडून
हिंदुस्थानांतील प्रजेच्या हितासाठीं अनेक
नाविन्यपूर्ण उत्कृष्ट योजना.

होम सेव्हिंग खातें | सोने विक्री खातें
५ तोळे व १० तोळे लगडी

चालू खातें | सिफ डिपॉझिट व्हॉल्ट खातें | विमा खातें

त्रैवार्षिक कॅश सर्टिफिकेट खातें | एक्झिझक्यूटर आणि ट्रस्टी खातें

सविस्तर माहितीकरितां पत्रव्यवहार कराः—

स्वदेशप्रेमी लोकांनीं स्वदेशी संस्थेला उत्तेजन देणें हें त्यांचें कर्तव्य आहे. जनतेची सेवा करणें हेंच आमचें ध्येय आहे. वरील स्वदेशी संस्थे-कडून मिळणाऱ्या फायद्याचा अनुभव प्रत्येकानें घ्यावा.

सो. न. पोचखानवाला,
मॅनेजिंग डायरेक्टर.

CONFIDENCE

is a worth-while asset in business building. The success that has attained Hindusthan's efforts to serve the public has its origin in public confidence, its

YEARS OF

Efficient Management, Fair Dealings, Prompt Settlement of Claims, Liberal Terms, Enterprize, Judicious Reserves, Sound Investments, Huge Assets and Useful Service

HAS CREATED

PUBLIC CONFIDENCE

The following figures will convince you :

NEW BUSINESS

This year 1934-35

Exceeds

2 CRORES & 50 LAKHS

BONUS

PER THOUSAND PER YEAR

On Endowment Rs. 23 On Whole Life Rs. 20

HINDUSTHAN

Co-operative Insurance Society, Ltd.

(ESTD. 1907)

Branches : Bombay, Madras, Delhi, Patna, Lahore, Lucknow, Dacca,

Offices : throughout India & the East.

S. C. MAJUMDAR, | N. SARKAR,
MANAGER : Bombay Branch. | General Manager.

POONA OFFICE -- 180, Budhwar Peth.

खेडेगांवांतील उद्योगधंद्यांचें पुनरुज्जीवन

[पुणें येथील वसंत व्याख्यानमालेतर्फे ता. १६ मे रोजी श्री. वैकुंठराय मेहता ह्यांचें 'मुंबई इलाख्यातील खेडेगांवां धंदे' ह्या विषयावर व्याख्यान झालें, त्यातील महत्त्वाच्या मुद्यांचा सारांश येथें दिला आहे.]

[१] जगांतील सर्व वेकारांची बेरीज तीन कोटि भरते, असा राष्ट्रसंघानें केलेल्या हिशेबाचा अंदाज आहे. तथापि, एकट्या हिंदुस्थानांतच चार ते पांच कोटि लोकांना काम नाही, असें तज्ञांचें म्हणणें आहे.

[२] हिंदुस्थानाची लोकसंख्या ३७ कोटि आहे, ती पुढच्या सानेसुमारीपर्यंत ४० कोटींवर जाईल. ब्रिटिश हिंदुस्थानांतील २७ कोटि लोकांच्या वाढ्यात अवघे २३ कोटि एकर पिकाखालील जमीन येते, धान्याचा पुरवठा जरूरीच्या मानानें अत्यल्प आहे आणि लोकसंख्या तर वाढत आहे. ह्या २३ कोटि एकरांपैकी फक्त ५ कोटि एकर पाण्याखाली आहेत. मुंबई इलाख्यांत हें प्रमाण १००:४ इतकेंहि पडत नाही.

[३] ह्यास उपाय म्हणजे शेतीवर अवलंबून नसलेल्या उद्योगधंद्यांची वाढ, हा होय. जमिनीच्या लहान तुकड्यांवर गुजराण करणाऱ्या शेतकऱ्यांस घरगुती जोडधंदे हा एकच तरणोपाय आहे.

[४] देशांत मोठ्या प्रमाणावर चालणाऱ्या उद्योगधंद्यांची जलद वाढ व्हावी, ही मागणी कांहीं नवीन नाही. स्वदेशी धंद्यांस जकातीबाबत संरक्षण आतां मिळून लोकांकडूनहि त्यांचा पुरस्कार करण्यांत आला आहे. इतकें असूनहि शेकडा एकापेक्षां ज्यास्त माणसांना कारखान्यांत जागा मिळालेली नाही. कपास कापडाच्या गिरण्यांचें उदाहरण घेतल्यास, हिंदुस्थानास लागणारा सर्व माल स्वदेशांत तयार झाला, तरी पांच लाखांहून ज्यास्त माणसांना ह्या धंद्यांत वाव मिळणार नाही. खेडेगांवांत रहाणाऱ्या कोट्यवधि लोकांची ऐपत वाढल्याखेरीज हिंदी बाजारपेठांत मालाचा उठाव ज्यास्त प्रमाणावर होणार नाही.

[५] शहरांतील मोठ्या प्रमाणावर चाललेले कारखाने दारिद्र्य व वेकारी कमी करूं शकलीं नाहीत, ह्याचें कारण खेडेगांवांतील मार्गें राहिलेल्या लोकांस त्यामुळें काम मिळालें नाही. परदेशी यंत्रसामुग्री व विलायती कच्चा माल ह्यांच्या योगानें देशांतील मालाचा उठाव व्हावा तसा होत नाही व खेडेगांवांतील हुशार कामगारांसहि काम मिळत नाही.

[६] खेडेगांवां उद्योगधंद्यांचे योगानें हें नुकसान टळतें. विशेषतः, शेतीप्रधान देशांत अशा उद्योगधंद्यांचें महत्त्व विशेष आहे.

[७] कुटुंबांतील माणसांचे सहाय्यानें किंवा स्वतःच्या फुरसतीचे वेळीं चालविलेल्या उद्योगधंद्यांस खेडेगांवां उद्योगधंदे असें म्हणतां येईल. यंत्रसामुग्रीचा प्रसार होण्यापूर्वीं सर्व धंदे ह्याच स्वरूपाचे होते. सरकारच्या जकातविषयक प्रतिकूल धोरणामुळें ते सर्व बुडाले; हातमागाच्या धंद्यासारखे कांहीं धंदे मात्र कसे तरी तगून आहेत.

[८] खेडेगांवां व दुय्यम धंद्यांच्या यशस्वितेवद्दल शेतकी कमिशननें शंका प्रदर्शित केली असली, तरी प्रो० रॉबर्टसन व डॉ. बॉले ह्यांच्या मतें सद्दरहु उद्योगधंद्यांचें महत्त्व केवळ आर्थिकच नव्हे, तर सामाजिक सुद्धां विशेष आहे.

[९] आतांपर्यंत बहुतेक प्रांतिक सरकारांनीं हातमागाचे धंद्यास थोडें सहाय्य देण्यापलीकडे ह्या विषयांत लक्ष घातलेलें

नाहीं. मुंबई इलाख्याच्या उद्योगखात्यानें सुधारलेली सामुग्री वापरण्याविषयी प्रचार, शिक्षणाची सोय, विक्रीची व्यवस्था, इत्यादि मार्गांनीं हातमागाचे धंद्याच्या पुनरुज्जीवनाची सटपट चालविली आहे. इतर धंद्यांचे बाबतींत ह्याच उदाहरणाचा किता गिरवावा लागेल.

[१०] हिंदुस्थान सरकारकडून मिळालेल्या देणगीपैकीं फक्त २५ हजार रुपये कातडीं कमावण्याचे धंद्यास सहाय्य देण्यासाठी राखून ठेवलेले आहेत, तथापि त्या संबंधांत निश्चित योजना अजून आंखलेली नाही खेडेगांवांतल्या खेडेगांवांतच कातडी कमावली जाऊन स्थानिक कच्च्या मालासहि मागणी उत्पन्न केली जाईल, अशी व्यवस्था होणें जरूर आहे.

[११] इतर खेडेगांवां धंद्यास सहाय्य देण्यासंबंधी विशेष मोठी योजना झालेली नाही. मुंबईच्या उद्योग खात्याचे १९३३-३४ चे अहवालांत तपशीलवार नमूद केलेल्या कित्येक उद्योगधंद्यांसंबंधी चौकशी झालेली असूनहि नव्या योजनेंत त्यांना स्थान मिळालें नाही, हें आश्चर्यकारक आहे. इलाख्यांत सहाय्य देण्यास लायक असलेल्या धंद्यांपैकीं जिल्हावार सोडस्कर अशा धंद्यांची निवड करून शक्य तर सहकारी तत्त्वावर त्यांस मदत देण्याची व्यवस्था झाली पाहिजे.

[१२] फायदेशीर विक्री होण्यासंबंधी व्यवस्था, नवीन नमुने व नवीन तऱ्हेचा माल ह्याबाबत सल्ला, शास्त्रीय व व्यापारी दृष्टीनें धंद्यांची चिकित्सा, व्यावहारिक सूचना, औद्योगिक यंत्रसामुग्रीसंबंधी संशोधन करणाऱ्या संस्थांची स्थापना इत्यादि मार्गांनीं सरकारास खेडेगांवां उद्योगधंद्यास सहाय्य करतां येण्याजोगें आहे.

[१३] आपल्या देशांत ज्या मालास मागणी आहे, अशा रोजच्या गरजा भागविणाऱ्या मालाचें उत्पादन वाढविण्याकडेच विशेष लक्ष दिलें पाहिजे व परदेशी मालाची आयात थांबविली पाहिजे म्हणजे शेतकऱ्यांस रोखीनें माल विकत घेण्याची पाळी येणार नाही व त्यांच्या संसारास बळकटी येईल. रिकामटेकडेपणामुळें होणारे अनर्थहि त्यामुळें टळतील. पंजाबमध्ये दुय्यम धंद्यांचा स्त्रियांत चांगल्या तऱ्हेनें प्रसार झालेला आहे.

[१४] ह्याबाबत सरकारची जबाबदारी मोठी आहे. जर्मनीमधील लहान प्रमाणावरील धंद्यांचें अनुकरण येथें झालें पाहिजे. मध्यवर्ती बँकिंग कमिटीनें जर्मनीमधील परिस्थितीचा अभ्यास होण्याविषयी शिफारस केली होती.

[१५] जनतेनेंहि ह्या संबंधांतलें आपलें कर्तव्य केलें पाहिजे. मोठ्या प्रमाणावरील उद्योगधंद्यास फार मोठ्या प्रमाणावर संरक्षण लागतें, तसें येथें जरूर नाही.

[१६] अल्प भारतीय ग्रामोद्योग संघानें ग्रामसुधारणेचें व ग्रामसंघटनेचें कार्य म. गांधींच्या नेतृत्वाखाली चालविलें आहे, त्याचा शेतकऱ्यांस विशेष उपयोग होणार आहे. स्थानिक उद्योगधंद्यांचे प्रश्न सोडविण्यास स्थानिक प्रयत्नच झाले पाहिजेत व मालाचा उठाव करण्याची सटपट झाली पाहिजे.

[१७] ह्यासाठी लागणारा स्वार्थत्याग फार मोठा नाही; तो खुषीनें करावयाचा आहे व त्यांतील हेतु संपत्ति वाढविण्याचा नसून हस्तव्यवसाय करणारांच्या अर्थपोटी जीवितास हातभार लावण्याचाच केवळ आहे. ह्याकरितां, प्रत्येकानें आपआपल्या क्षेत्रांत आपल्या शक्तीप्रमाणें ह्या चळवळीस मदत करणें कर्तव्यच ठरतें.

[१८] पुणें शहर व महाराष्ट्र यांनीं स्वदेशी चळवळीच्या बाबतींत महत्त्वाची कामगिरी केलेली आहे. त्यांनीं हें ग्रामोद्योगाचें काम हातीं घ्यावे अशी त्यांस माझी विनंति आहे.

बाँवे लाइफ अँशुअरन्स कं. लि.

२८ वा वार्षिक अहवाल

बाँवे लाइफ अँशुअरन्स कंपनीची २८ वी वार्षिक सभा गेल्या आठव्यांत भरली होती. त्या प्रसंगी डायरेक्टरांचा रिपोर्ट भागीदारांस सादर करतेवेळीं अध्यक्ष सर लल्लूभाई सामळदास म्हणाले:— “इतर धंद्यांप्रमाणे विमा व्यवसायांतहि दिवसानुदिवस स्पर्धा वाढत आहे. हिंदुस्थानांत सध्यां अस्तित्वांत असलेल्या कंपन्यांबरोबर नव्या कंपन्यांसहि वाव आहे. त्यामुळे स्पर्धा वाढेल, परंतु तींमध्ये अनिष्टतेस थारा मिळाला नाही म्हणजे झालें.

नवीन स्थापन झालेल्या कित्येक कंपन्या प्रांतिक भावनेचा फायदा घेऊन विम्यापासून मिळणारा फायदा समजावून सांगण्याऐवजीं प्रांताभिमान जागृत करून काम मिळवितात. हें प्रांताप्रांतांमधील वैषम्य अनिष्ट असून हिंदुस्थानाबद्दल सामुदायिक आपलेपणा वाटण्याचे मार्गांत तें येण्याचा संभव आहे.”

कंपनीची दक्षिण कारवारमधील उदपी येथील इमारत पुरी होत आली असून नव्या दिल्लीमधील इमारतीचें काम चालू आहे.

कंपनीच्या कामाचा अहवाल

कंपनीच्या १९३५ सालांतिल नव्या कामाचा अहवाल खालील प्रमाणे आहे:—

विमा अर्ज: ७,४३८.

अर्जांतिल विम्याची रकम १,५०,४२,९१५ रु.

पॉलिसी दिल्या: ६,३३४

पॉलिसीची रकम: १,२३,२८,६६५ रु.

पॉलिसीवरील वार्षिक उत्पन्न: ६,५१,०१६-१५-० रु.

नामंजूर विमे (रकम) ४,१६,००० रु.

क्लेम्स: मृत्यूमुळे, १६९; मुदत भरल्यामुळे, १०३

डिव्हिडंड: ४ टक्के व बोनस ८ टक्के. दोन्ही कर माफ.

सर लल्लूभाई सामळदास हे बाँवे लाइफ अँशुअरन्स कंपनीचे अध्यक्ष असून श्री. ज्योतींद्र एल. मेहता हे मॅनेजर आहेत.

नाशिक जिल्हा सहकारी इन्स्टिट्यूटचें प्रचार कार्य

नाशिक जिल्हा स. इन्स्टिट्यूटतर्फे इगतपुरी म्युनिसिपालिटीचे ह्याडुवाले, भंगी, बत्तीवाले वगैरे खालचे प्रतीचे नोकरांची सभा इगतपुरी म्युनिसिपालिटीचे व्हाइस-चेअरमन श्री. गोपाळराव सेमनार यांचे अध्यक्षतेखाली ता. ११ मे, १९३६ रोजी सायं-काळी ५॥ वाजतां म्युनिसिपल हॉलमध्ये भरली होती.

श्री. एम. जी. शेते, प्रोपागांडा ऑफीसर, नाशिक डि. को. इन्स्टिट्यूट, यांनी सोसायटी म्हणजे काय हें सांगून एकी, काठकसर व नियमितपणाची वागणूक या गुणांचे जोरावर प्रत्येकाला आपली आर्थिक उन्नति कशी करून घेणें शक्य आहे, हें सभेस स्पष्ट समजावून सांगितलें. सोसायटीचापासून फायदे कोणते आहेत, सवलती कोणत्या देण्यांत आल्या आहेत, कायद्यानें कोणकोणत्या बाबतींत सोसायट्यांना संरक्षण दिलेलें आहे, वगैरे बाबी समजावून दिल्यानंतर नोकरांकरितां एक सोसायटी स्थापन करावी असें सर्वांनुमते उरविण्यांत आलें व सभेचें काम संपलें.

धी बँक ऑफ इंडिया लि.

[स्थापना— ७ सप्टेंबर १९०६]

उभारलेलें भांडवल रु. २,००,००,०००
वसूल झालेलें भांडवल रु. १,००,००,०००
रिझर्व्ह फंड रु. १,०४,००,०००

मुख्य कचेरी—ओरिएण्टल बिल्डिंग्ज, मुंबई

शाखा—बुलियन एक्सचेंज (शेअर मेमन स्ट्रीट, मुंबई), वांद्रे (मुंबईनजिक), मलबार हिल (मुंबई), काळवादेवी (मुंबई), अहमदाबाद, अहमदाबाद-स्टेशन शाखा, कलकत्ता, कलकत्ता-बडायझार, पुणे, पुणे शहर, राजकोट, सुरत, नागपूर सिटी.

लंडन एजन्ट्स—धी वेस्टमिन्स्टर बँक लिमिटेड.

चालू ठेवीवरील व्याजाचा दर

जानेवारी ते डिसेंबर अखेर दररोजच्या रु. ३०० ते रु. १,००,००० रकमेच्या चालू ठेवीवर शेकडा १ टक्का व्याज दिलें जाईल; परंतु एक लाखावरील रकमेच्या चालू ठेवीवर स्पेशल व्याजाची आकारणी केली जाईल. सहामाही अखेर व्याजाची रक्कम ५ रु. इतकी असल्याशिवाय व्याज दिलें जाणार नाही. कायम, थोडक्या मुदतीच्या व सेव्हिंग बँकेकडील ठेवी सुद्धा आम्ही ठेवून घेतों; व त्यांवर व्याजाची योग्य आकारणी करतो; विशेष माहिती व नियम वगैरे अर्जांनि मागवावेत.

शिवाय ट्रस्टी या नात्याने इतर जीं कामे करावयाचीं तीं करावीं लागल्यास तीं सुद्धा ही बँक करते. नियमांची माहिती अर्जांनि मागवावी. शिवाय, सर्व प्रकारचे बँकेचे व्यवहार या बँकेमार्फत केले जातात.

एजंट:— टी. आर. लालवाणी.

दि बँक ऑफ महाराष्ट्र, लि.

लक्ष्मीरोड, पुणे

तारेचा पत्ता : MAHABANK : फोन नं. ५७२

अधिकृत भांडवल : : : १०,००,०००

विक्रीस काढलेलें भांडवल : ५,००,०००

दर शेअरची किं. : रु. ५०

चालू ठेवी द. द. शेकडा १॥ टक्के व्याजाने स्वीकारल्या नात.

सेव्हिंग बँक ठेवीवर चेक स्वीकारून द. द. २॥ टक्के व्याज दिलें जातें.

मुदतीच्या ठेवी तीन महिन्यांपासून पांच वर्षांपर्यंत स्वीकारल्या जातात. व्याजाच्या दराबद्दल बँकेकडे चौकशी करावी.

कर्जे, सोने, चांदी, माल, सरकारी कर्जरोखे किंवा व्यक्तिशः पतीवर रकमा दिल्या जातात.

कॅशक्रेडिट अगर ओव्हर ड्राफ्ट ह्यांवरहि कर्जे दिलीं जातात.

चेक, बिले, ड्राफ्ट, हुंड्या, पेन्शन, बिले वगैरे वसूल करून दिलीं जातात.

कर्जरोख्यांची सरदेदीविकी व त्यांवरील व्याज जमा करणे हीं कामे केलीं जातात.

या बँकेवर सातेदारानें काढलेले चेक, सेंट्रल बँक, मुंबई कमिशनशिवाय वसूल करून देते. सात्यांत भरलेले मुंबई बँकांवरील चेक कमिशनशिवाय वसूल केले जातात.

शेअर सरदेदीबद्दल व व्यवहाराच्या नियमांबद्दल बँकेकडे चौकशी करावी.

एम. व्ही. गोखले,
मॅनेजर.

निवडक बाजारभाव

सरकारी कर्जरोखे		
बँक रेट (२८ नोव्हेंबर १९३५ पासून)		३%
५% (१९४०-४३)	१११-१५	
५% करमाफ लोन (१९४५-५५) ...	१२०-१	
५% (१९३९-४४) लोन	१०९-७	
४ ३/४% लांब मुदत (१९५५-६०) ...	११९-७	
४% १९६०-७०	११४-१३	
३ ३/४% बिनमुदत	९९-३३	
३ ३/४% १९४७-५०	१०७-१३	
४% १९४३	१११-१०	
निमसरकारी रोखे		
४% पोर्ट ट्रस्ट (बिगर गॅरंटी व लांब मुदत)	१०९-०	
४% पोर्ट ट्रस्ट (गॅरंटी व तीन महिन्यांच्या नोटिशीने परत फेड)	१०७-०	
४% मुंबई म्युनिसिपल (लांब मुदत) ...	१०८-४	
४% मुंबई सिटी इंप्रुव्हमेंट ट्रस्ट बॉण्ड (७० वर्षे मुदत)	१०८-४	
४% म्हैसूर कर्ज (१९५३-६३) ...	१०८-४	
५% म्हैसूर (१९५५)	१२३-८	

मंडळ्यांचे भाग

बँका		
बँक ऑफ इंडिया (भाग १०० चा, पैकी ५० रु. भरले व १०% डिव्हिडंड)	१२८-१२	
बँक ऑफ बडोदा (१०० पैकी ५० रु. भरले व १०% डिव्हिडंड)	१०७-१२	
सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया (५० पैकी २५ रु. भरले व ६% डिव्हि.)	३२-९	
इंपीरिअल बँक (५०० रु., १२% डिव्हि.)	१५४२-८	
रिझर्व्ह बँक (१०० रु.)	१३०-८	

रेल्वेज

दौंड-बारामती (१०० रु. चा भाग, डिव्हि. ५%)	९९-८	
पाचोरा-जामनेर (१०० रु. चा भाग, डिव्हि. ६%)	९६-०	
अहमदाबाद-प्रांतज (५०० रु. चा भाग, डिव्हि. ९ ३/४%)	८८३-१२	

वीज

बँबि ट्रॅम्वे (ऑर्डि. भाग ५० रु. डिव्हि. १३%)	१५४-११	
कराची (१०० रु. चा भाग, डिव्हि. ९%)	२२५-०	
पुणे इलेक्ट्रिक (१०० रु. चा भाग, डिव्हि. ९%)	२३५-०	
टाटा पॉवर (१,००० रु. ऑर्डि, डिव्हि. ५ ३/४%)	१५४७-८	
टाटा पॉवर (१,००० रु. प्रेफरन्स, डिव्हि. ७ ३/४%)	१५५५-०	

इतर

टाटा आयर्न (१५० रु. प. प्रेफरन्स डिव्हि. ६%)	१९१-४	
टाटा आयर्न (१०० रु. ड. प्रेफरन्स, २२ रु. ८ आ.)	१६७-०	
टाटा आयर्न (७५ रु. ऑर्डि.)	१६३-४	
टाटा आयर्न (३० रु. डिफर्ड)	६२५-०	

सिमेंट कंपन्यांचे आशाजनक भवितव्य

सिमेंटच्या कारखान्यांचे एकत्रीकरण होऊन नव्या योजनेस ता. १ जुलै, १९३६ रोजी सुरवात होईल. असोसिएटेड सिमेंट कंपनी लि. मध्ये दहा कंपन्या सामील झाल्या असून ह्या योजने-मुळे अगोदरच भरभराटीत असलेल्या ह्या धंद्यास तेजी येईल, असा अंदाज आहे. ह्या संवांतील आशाजनक प्रवृत्ति खालील कांहीं कंपन्यांच्या तुलनात्मक आंकड्यांवरून दृग्गोचर होत आहे:-

कंपनी	व्यवस्था	१९३४		१९३५	
		नफा	डिव्हि.	नफा	डिव्हि.
बुंदी	मॅ. एजंट्स क्लिक निक्सन	लक्ष रु. १० ३/४	% १८ ३/४	लक्ष रु. १५	% २०
इंडियन सिमेंट	टाटा सन्स	४ ३/४	१०	५ ३/४	१५
शहाबाद	टाटा सन्स	१५ ३/४	१५	१८	२२ ३/४
ओखा सिमेंट	मि. कॅप्टन (मॅ. डायरेक्टर)	८	१३ ३/४	८	१६

असोसिएटेड कंपनीमध्ये सामील होणारी प्रत्येक कंपनी सुस्थितीत असून, सुसज्ज व कार्यक्षम यंत्रसामुग्री, पुरेसे लेव्हते भांडवल इत्यादि अनुकूल गोष्टीमुळे ह्या नव्या योजनेस उत्तम तऱ्हेने सुरवात होणार आहे.

WANTED

WANTED for the Fisheries Section of the Department of Industries, Bombay, an Inspector of Fisheries to supervise the working of the Fish Curing Yards in the Bombay Presidency. The headquarters of the incumbent of the post will be fixed at Malvan.

QUALIFICATIONS :—Candidates must have obtained a degree in Zoology or Botany and must have a good knowledge of chemistry. Candidates must have practical experience of work done at the Fish Curing Yards, including the curing of fish. Only those able to speak and write Marathi and Kanarese need apply. Salary :—Rs. 130-5/2-170.

CONDITIONS OF SERVICE :—No allowances of any kind are attached to the post. The selected candidate will be on probation for one year in the first instance and will be subject to new leave and pension rules.

Candidates selected for interview will be required to present themselves in Bombay at their own expense.

Applications with particulars as to age and caste and latest certificates should be addressed to the Director of Industries, Old Custom House Yard, Bombay, so as to reach him not later than 15th June 1936. Those already in Government service may also apply through their Heads of Departments.

13th May 1936.

“ दुसरें मूल्यमापन जाहीर झालें ”

स्थापनेपासूनच भागीदारांना ६ टक्के फायदा व विमेदारांस वाढता नफा वांटून
जुन्या व स्थिर झालेल्या कंपन्यांस कठीण असें अपूर्व यश संपादन केलेली
पहिलीच महाराष्ट्रीय विमा कंपनी:-

कॉमनवेलथ विमा कंपनी लि., पुणे.

अध्यक्ष-श्री. न. चिं. केळकर, संचालक, केसरी

हयातीतील विम्यास } दुसऱ्या मूल्यमापनांत वांटलेला } हयातीनंतर विम्यास
३७॥ रु. } दर हजारी त्रैवार्षिक नफा } ४५ रु.

जास्त माहितीकरितां समक्ष भेटा अगर लिहा.

मॅनेजिंग एजन्ट्स.

“ अर्थ ” ग्रन्थमाला

व्यापार, उद्योगधंदे, शेती, सह-
कार, बँकिंग इत्यादि विषयांवरील
सोपी व व्यावहारिक उपयुक्ततेची
पुस्तके.

१ बँका आणि त्यांचे व्यवहार

२ रिझर्व्ह बँक

३ व्यापारी उलाढाली

वरांल प्रत्येक पुस्तक लोकप्रिय
झालें आहे.

किं. १ रु. (ट. स. निराळा)

व्यवस्थापक, ‘अर्थ’ ग्रन्थमाला,
पुणे २.

‘ अर्थ एव प्रधानः ’ इति कौटिल्यः अर्थमूलौ धर्मकामाविति ।

महाराष्ट्राच्या आर्थिक प्रगतीचा मजबूत पाया

अर्थ

मध्यप्रांत व वऱ्हाड

हायस्कूल, मिडल
स्कूल व नॉर्मल स्कूल
ह्यांतील शिक्षकांच्या
ग्रंथालयासाठी मंजूर

मुंबई इलाखा

सरकारी व सरकार-
मान्य शाळांत व
ट्रेनिंग कॉलेजांत
घेण्यासाठी मंजूर

[व्यापार, उद्योगधंदे, शेती,
सहकार, बँकिंग इत्यादि
आर्थिक विषयांस वाहिलेले
साप्ताहिक]

संपादक : प्रो. वा. गो. काळे

सहायक : श्री. श्री. वा. काळे

महाराष्ट्रियांचीं मनें उद्योगधंदे, व्यापार, इत्यादि धनोत्पादक व्यवहारांकडे वळून त्यांस ह्या विषयांची
गोडी लागवी, या दृष्टीने ‘अर्था’ची मांडणी केलेली असते. व्यापारी, शिक्षक, विद्यार्थी, सार्वजनिक
कार्यकर्ते व सर्वसाधारण नागरिक ह्या सर्वांनी ‘अर्था’चे वाचन केले असता महाराष्ट्राच्या आर्थिक उन्नतीचा
मजबूत पाया तयार झाल्याखेरीज रहाणार नाही. उद्योगधंद्यांत असणाऱ्या, त्याचप्रमाणें त्यांत नव्याने
पडणाऱ्या सर्वांस हें पत्र मार्गदर्शक होईल.

प्रत्येक महाराष्ट्रीय कुटुंबांत व शाळेंत अर्थ वाचला जाणें आवश्यक आहे. वार्षिक वर्गाणी
फक्त चार रुपये असून टपालसर्च वेगळा नाही. मनिऑर्डर पाठवून वर्गीणीदार व्हा.

व्यवस्थापक, अर्थ, अर्थ ऑफिस, पुणे ४

पुणे येथील सर्वांत जुनी व वेळेवर कामें करणारी

टेलरिंग फर्म

डि. ए. पाटसकर,
D.M.T.O.A.
(London.)

पाटसकर आणि कंपनी

४८ निहाल पेठ, पुणे शहर.

सर्व प्रकारचे देशी व विलायती कापडाचे व
तयार कपड्यांचे व्यापारी
आमचेकडे—स्त्रिया, पुरुष व मुलें यांचे सर्व प्रकारचे फॅशनेबल
कपडे ऑर्डरप्रमाणें नेमिलेल्या वेळी तयार करून मिळतील. घरी
येऊन मेसुरमेंट घेतले जाईल व कपडे घरापोच मिळतील.

‘ अर्था ’चे किरकोळ अंक

खालील ठिकाणीं मिळतात.

पुणे १ आर्यभूषण छापखाना कचेरी.

२ एन. ए. अँड फ्रेंड्स, अल्पा बळवंत चौक.

कोल्हापूर रा. शं. गोसले, रामरुण कार्यालय.

सोलापूर व्ही. के. भागवत, हनुमान कार्यालय.

हे पत्र पुणे, पेठ भांबुडा घ. नं. १३६१३ आर्यभूषण छापखान्यांत रा. अनंत विनायक पटवर्धन यांनी छापिले, व
रा. श्रीपाद वामन काळे, बी. ए., यांनी ‘ दुर्गाधवास, ’ भांबुडा, घ. नं. १२४/१३, पुणे शहर, येथें प्रसिद्ध केले.